

UOT 528.91+504.75

QAZAX RAYONUNUN DAŞ SALAHLI KƏNDİNİN EKOLOJİ ŞƏRAİTİNİN TƏDQIQI VƏ XƏRİTƏLƏŞDİRİLMƏSİ.

Mansurova Aydan Vəli qızı

Bakı Dövlət Universiteti,
Coğrafiya fakultəsi, III kurs tələbəsi,
Elmi rəhbər: dos. Əfqan Talıbov
aidanmansurova03@gmail.com

Xülasə: Məqalədə Daş Salahlı kəndinin ümumi təbii şəraiti və ona təsir edən antropogen və texnogen mənşəli amillər tədqiq olunur. Son illərdə ətraf mühitin çirklənməsi və yaranmış ekoloji problemlərin səbəbləri müqayisəli kartoqrafik üsulla təqdim olunub.

Açar sözlər: Daş Salahlı, ekolojiya, aerokosmik şəkillər, tullantılar

Daş Salahlı Qazax rayonunun eyniadlı inzibati ərazi vahidində kənddir. Avey dağının şərq ətəyində yerləşir. Oykonom daş (ağ rəngli, əhəng tərkibli daşlıq sahədə yerləşdiyinə görə) və Salahlı (etnotoponim) komponentlərindən düzəlib, "daşlıq sahədə yerləşən Salahlı kəndi" mənasındadır.

Azərbaycan Respublikasında ən qədim yaşayış məntəqələrindən biri də rayon mərkəzindən 9 km şimal-qərbdə yerləşən, təxminən 10 min nəfər əhalinin yaşadığı Daş Salahlı kəndidir. Kənd hazırda el arasında "Aşırılı" və "Daş Salahlı" adlandırılmaqla iki hissədən ibarət olan formada tanınır.

Kəndin ərazisi əhəng daşı, gil-bentonit, tikinti daşları, sement xammalı və başqa təbii sərvətlərlə zəngindir. Burada müasir Gil-Bentonit zavodu, Qazax sement zavodu, Şərab zavodu, daş karxanaları kimi iri hasilat emal müəssisələri fəaliyyət göstərir. "Azərbaycan Dəmir yolları" QSC-nin Qazax dəmiryolu stansiyası ilə Qazax sement zavodu və "AzRosProminvest" MMC-nin Daş Salahlı kəndi ərazisindəki dəmiryolu stansiyaları arasındakı məsafə 9–10 km-dir.

Ekologiya – canlı orqanizmlər arasında və onların olduğu mühitdə qarşılıqlı əlaqə haqqında sintetik bioloji elmdir.

Ekologiyanın əsas predmeti daxilində enerji və üzvi maddələrin transformasiya prosesi gedən və bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan canlı orqanizmlərin məcmusu deməkdir. Ətraf mühitin ekoloji vəziyyətini öyrənməyin ən yaxşı yolu ekoloji xəritə tərtibidir və bu tərtib aşağıdakı metodlar ardıcılığı ilə aparılır:

1. Kartoqrafik əsasın seçilməsi - xəritənin məqsədi, vəzifəsi və məzmununa uyğun tələblərə cavab verməli və əsas üzərində ən böyük çaylar, magistral yollar, iqtisadi obyektlər və.s. göstərməlidir. 2. Kartoqrafik mənbələr seçilməlidir – Aerokosmik şəkillər ətraf mühiti olduğu kimi əks etdirdiyi üçün kartoqrafik mənbə hesab olunur. 3. İnformasiyalar toplanması – statistik rəqəmlər, sorğu materialları, internet, ədəbiyyatlar və.s. 4. Optimal miqyas seçimi – Ekoloji xəritənin miqyasına təsir edən ən mühüm amil əhatə etdiyi ərazidir və bir qayda olaraq xəritənin əhatə etdiyi ərazi böyüdükcə miqyası kiçilir. 5. Şərti işarələrin seçilməsi – Xəritənin məzmunundan çox asılıdır və elə seçilməlidir ki, xəritənin əyaniliyi qorunub saxlanılsın. 6. Tərtib olunma üsullarının seçilməsi – əsas üsullar areallar və şərti işarələr üsullarıdır. Köməkçi üsullar kimi kartoqram, kartodioqram, hərəkət xətləri, nöqtələr və.s. üsullardan istifadə oluna bilər. 7. Legendanın hazırlanması – digər xəritələrdə olduğu kimi ekoloji xəritələrin legendası da məzmunu ilə eyni vaxtda hazırlanır və legendanın ümumidən xüsusiyyə prinsipi ilə hazırlanması məqsəduyğundur.

Dağ-mədən müəssisələrinin fəaliyyət sferasında ətraf mühitin çirklənməsi iki mənbə hesabına baş verir: 1. Müəssisə ətrafında toplanan tullantılarla, 2. Sənaye müəssisələrindən havaya buraxılan tüstü və qaz vasitəsilə.

Məlumdur ki, Azərbaycan Respublikasında yay fəsli isti və quraq, qış fəsli isə küləkli və qısa keçir. Belə ki, Zəylik alunit, Daşkəsən dəmir filizi, Dəllər, Zəyəm, Daşsalahlı mədənlərində və karxanalarında toplanan tullantılar sellər, küləklər vasitəsilə daha uzaq məsafələrə yayılır ki, bu da həm torpaq resurslarına həm də əhaliyə külli miqdarda ziyan vurur.

Xammalın hasilatı zamanı torpaq örtüyünün bir hissəsi qazılmış süxurlar altında qalaraq sıradan çıxır, bir hissəsi isə boş süxurlarla qarışdırılaraq yararsız hala düşür. Şəraitdən asılı olmayaraq, metallurgiya, dağ-mədən sənayesi fəaliyyətində torpaqların mənimsənilməsi, çirkləndirilməsi, onların qazılması, üstünün müxtəlif tullantılarla örtülməsi halları baş verir.

Şəkil 1. Daş Salahlı kəndinin 2010-cu ildə alınmış aerofotoşəkli

Şəkil 2. Daş Salahlı kəndinin 2020-cu ildə alınmış aerofotoşəkli

Nəticə. Tədqiqat zamanı kəndin 2010 və 2020 -ci illərdə görüntülənmiş peyk təsvirlərindən (Şəkil 1. və Şəkil 2.) istifadə olunmuşdur. Müxtəlif illərə aid olan aerofotoşəkillər, Qazax rayonun Daş Salahlı kəndinin təbii şəraiti və landşaft örtüyündə antropogen və texnogen fəaliyyət nəticəsində aşağıdakı transformasiyaların baş verdiyini deməyə əsas verir:

1. Ətraf mühitə mənfi təsir edən amillərin rolunun artması ilə ərazinin torpaq-bitki örtüyündə degradasiya baş vermiş, yaşıllıq ərazi ilə örtülən sahə əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır; 2. Məskunlaşmanın və antropogen fəaliyyətin artması ilə yeni infrastruktur və təsərrüfat obyektləri yaradılmış, kəndin ərazisi böyümüşdür; 3. Qonşu kəndlər və rayon mərkəzi ilə inteqrasiyanın artması nəticəsində kəndin rayon səviyyəli nəqliyyat-logistik əhəmiyyəti artmışdır; 4. Urbanizasiya və atmosfərə tullantıların həcmnin artması ilə kəndin havasının çirklənməsi və sıx buludlarla əhatə olunma əmsalı çoxalmışdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatlar

1. https://az.wikipedia.org/wiki/Da%C5%9F_Salahl%C4%B1
2. https://achiqkitab.aztc.gov.az/upl/books/pdf/Ekologiya_ve_etraf_muhi_n_muhafizi_559bac927d847.pdf
3. <https://unec.edu.az/application/uploads/2018/11/kb-rova-S-nub-r.pdf>
4. http://elibrary.bsu.edu.az/files/books_80/N_14.pdf

RESEARCH AND MAPPING OF THE ECOLOGICAL CONDITIONS OF DAS SALAHLI VILLAGE.

Aydan Mansurova

Summary. The article examines the general natural conditions of Dash Salahli village and the factors of anthropogenic and man-made origin affecting it. In recent years, environmental pollution and the causes of environmental problems have been presented using a comparative cartographic method.

Keywords: Dash Salahli, ecology, aerospace images, waste

ИССЛЕДОВАНИЕ И КАРТИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ СЕЛА ДАШ САЛАХЛИ.

Айдан Мансурова

Резюме: В статье рассматриваются общие природные условия села Даш Салахлы и воздействующие на него факторы антропогенного и техногенного происхождения. В последние годы загрязнение окружающей среды и причины экологических проблем представляются с помощью сравнительно-картографического метода.

Ключевые слова: Даш Салахлы, экология, аэрокосмические снимки, отходы.